

УДК 78(477-25)«18/19»

Українська художня література як джерело дослідження місця музики у повсякденному житті киян другої половини XIX – початку XX ст.

О.С. МУСІЯЧЕНКО

Київський університет ім. Б.Грінченка, м. Київ, E-mail: musolia@ukr.net

Авторське резюме

У статті проаналізовано аспекти музичного повсякдення та місце музики у повсякденному житті різних прошарків киян другої половини XIX - початку XX ст. на прикладах фрагментів творів української художньої літератури – «Кайдашева сім'я», «Київські прохачі», «Вечір на Владимирській горі» Івана Нечуя-Левицького, «За двома зайцями» Михайла Старицького, «Голосні струни» Лесі Українки. В цих працях досліджено стан музичної освіти інтелігенції, її гру на музичних інструментах, пісенний репертуар, ставлення до музики, музичні смаки, музичні вечори, моду на концерти у саду Купецького зібрання. Розглянуто епізоди із життя київських робітників та колишніх селян, які приїхали на заробітки до Києва: вечірні гуляння у центрі та співи, можливість послухати здалека концерти в саду Купецького зібрання. Охарактеризовано сприйняття музики гостями міста: вплив на прийшлих прочан церковного співу у Києво-Печерській Лаврі. Проаналізовано місце музики в житті київської бідноти. Визначено особливості використання української художньої літератури як історичного джерела та ступінь висвітлення даного питання у наукових публікаціях. Звернуто увагу на доцільність використання отриманих результатів на заняттях з нової історії України.

Ключові слова: повсякденне життя киян, музика, українська художня література, історичні джерела, музичне середовище, Київ, друга половина XIX – початок XX ст.

Literature as a source for researching everyday life of Kyiv citizens in the second half of the XIX – at the beginning of the XX centuries

O.S. MUSIACHENKO

B.Grinchenko Kyiv university, Kyiv, Ukraine, E-mail: musolia@ukr.net

Abstract

The article is analyzing the place of music in everyday life of different layers of Kyivians in the second half of the XIX – at the beginning of the XX centuries on the examples of fragments of works of the Ukrainian literature «Kaydasheva family», «Kievskiyе prosytely», «Evening on the Volodymyr hill» by Ivan Nechui-Levytsky, «Za dvoma zaitsiamy» by Myhailo Starytskyi, «Holosni struny» by Lesya Ukrainka. It is explored the level of musical education of the intelligentsia, its playing on the musical instruments, the repertoire of songs, the attitude to music and musical tastes, the musical parties, the fashion to the concerts in the garden of Merchant Assembly. It is examined the episodes from the life of the Kyiv's workers and former peasants, who came to work to Kyiv, their evening festivities in the center and the singing, their ability to listen from a distance the concerts in the garden of Merchant Assembly. It is described the perception of music on the city guests - the Kyiv-Pechersk Lavra's church singing impact on the newcomer pilgrims. It is analyzed the place of music in the life of poor Kyivians. It is determined the features of the use of Ukrainian literature as a historical source and a degree of coverage of the issue in the scientific publications. It is paid the attention to the feasibility of using the obtained results on the New History of Ukraine lessons.

Keywords: everyday life of Kyivians, music, literature, historical sources, musical environment, Kyiv, the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що досліджуваний період другої половини XIX – початку XX ст. – це другий етап доби національного відродження, надзвичайно важливий в історії та культурі України. Київ був одним із центрів національного життя, тому його роль у загальнонаціональних культурних процесах була вкрай вагомим.

Постановка проблеми. Незважаючи на багаторічну русифікацію Києва, в другій половині XIX ст. у місті сформувалося потужне

мистецько-інтелектуальне середовище українських патріотів, яке включало в себе відомих українців: Івана Нечуя-Левицького, Миколу Лисенка, Бориса Грінченка? родину Косачів і Тобілевичів та багатьох інших. Оскільки інтелігенція – це творча сила суспільства і рушій багатьох культурних та націєтворчих процесів, важливо проаналізувати особливості того середовища, в якому вона формувалася і одночасно творцем якого була. Відповідно актуальним є дослідити специфічне київське мис-

© О.С. Мусіяченко, 2016

тецьке середовище, його звички, смаки, які не тільки вирізняли культурну панораму міста, а й набували ширшого громадського значення в контексті українського національного відродження. Проведемо дослідження цього питання на прикладі вивчення місця музики у повсякденному житті киян, відображеного на сторінках творів української художньої літератури другої половини XIX – початку XX ст., яка є досить перспективним джерелом дослідження історії України та Києва зокрема. Вона містить яскраві аспекти повсякденного життя різних прошарків киян, що дає змогу доповнити вже наявні дані, отримані з інших видів джерел. До того ж? художня література використовується на шкільних уроках історії для «занурення» в епоху, тому отримані результати можна використати під час вивчення нової історії і культури України. Розширення джерельної бази з даної теми відкриває нові перспективи у дослідженні повсякдення киян, реконструкції побуту, звичок, дозвілля, стилю спілкування та цінностей населення тогочасного Києва.

Мета дослідження: дослідити особливості використання української художньої літератури як джерела дослідження місця музики у повсякденному житті киян другої половини XIX – початку XX ст. через характеристику особливостей використання української художньої літератури як історичного джерела та ступеня висвітлення даного питання в наукових публікаціях; через аналіз певних аспектів музичного повсякдення різних прошарків населення Києва у художній літературі; через визначення перспективи використання художньої літератури у дослідженні повсякденного життя киян зазначеного періоду.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія української музики другої половини XIX ст. – початку XX ст. досліджена досить ґрунтовно музикознавцями та істориками музики (наприклад, «Історія української музики в 6 томах») [5]. Роль Миколи Лисенка в мистецькому та культурному житті Києва блискуче розкрито в праці «Світ Миколи Лисенка» Тамари Булат та Тараса Філенка [2]. Дослідження Л. В. Дорогих присвячене аматорському музикуванню «Аматорське мистецтво як історико-культурне явище» [4]. Але місце музики в повсякденному житті інтелігентів (не музикантів) розкрито фрагментарно.

Досить багато цінної інформації з досліджуваної теми містять періодика, актові та діловодні джерела, а також джерела особового походження: щоденники, спогади, мемуари (великий масив яких припадає саме на XIX століття [7]). Вони включають не лише цінний фактологічний матеріал, але й дозволяють проаналізувати думки та ставлення автора як представника відповідної епохи. Отже, допомагають проаналізувати тогочасну психологію,

мотивацію, стиль мислення та цінності, через окремі епізоди повсякденного життя та реконструювати атмосферу епохи.

Поряд із джерелами особового походження все більшу увагу дослідників привертають твори художньої літератури, які також можуть містити досить цінну «мікроісторичну» інформацію.

Питання зв'язку історії з літературою та можливість використання художньої літератури як історичного джерела досить давно привернули увагу вчених: істориків та філологів, а можливість використання художньої літератури на уроках історії – увагу вчителів історії та літератури. Одним з найбільш цитованих методичних посібників радянського періоду є праця Г. О. Цвікальської «Використання художньої літератури на уроках історії СРСР в 8-9 класах» [21], яка вийшла у 1958 р. Авторка аналізує роль художньої літератури на уроках історії, методи та прийоми роботи над художньою літературою (попередня робота вчителя та методи використання художньої літератури на уроці), що не втрачає актуальності і в наш час. На сучасному етапі педагоги та автори посібників також приділяють художній літературі важливе місце на уроках історії. У статті «Вчитатися в минуле (Художня література на уроках історії середніх віків)» [12] Юлія Малієнко зазначає, що у «літературних творах учитель знаходить невичерпний конкретний матеріал, який, як правило, відсутній у посібниках» [12, с. 36]. А серед найпопулярніших серій посібників з історії для вчителів зустрічаємо такі заголовки: «Нова історія в художньо-літературних образах (кінець XVIII – XIX ст.): книга для читання» І. А. Коляди, В. І. Милько, С. Мизикевича [9], «Історія України в художньо-літературних образах: Посібник для 7-8 кл.» Б. І. Андрусишина та В. Й. Борисенко [1].

Художня література як історичне джерело також стала об'єктом дослідження українських вчених. В сучасному українському джерелознавстві художню літературу виділяють як один зі специфічних підвидів писемних джерел: «Художня література є специфічним історичним джерелом, яке може використовуватися істориками для аналізу відповідної епохи, ілюстрації певних положень, для посилення емоційного сприйняття історичного матеріалу, а також у процесі вивчення епохи створення самого художнього твору, ідеології його автора, впливу на нього реалій сучасного йому життя» [6, с.442].

Серед досліджень істориків власне цій тематиці присвячено кандидатську дисертацію Г. І. Карпенко «Українська реалістична проза другої половини XIX ст. як історичне джерело» [8], в якій автор з'ясовує інформативні можливості української реалістичної художньої літератури другої половини XIX ст. як історичного джерела на прикладі творів Івана Не-

чуя-Левицького та Панаса Мирного, а також пропонує варіант джерелознавчої методики аналізу художніх творів. Можливості використання художньої літератури як історичного джерела проілюстровані статтями «Художня література як історичне джерело для вивчення деяких аспектів історії Першої Світової війни» Олексія Погорелова [17, с.131-135], а також «Російська художня література XIX ст. як джерело з історії Кавказької війни» Марини Рейко [19, с.114-118]. Серед літературознавчих досліджень звернемо увагу на дослідження Ігоря Набитовича «Історична проза як предметна проекція історії повсякденності» та «Історії ментальностей»: література та історія в пошуках цивілізаційних елементів буття» [13, с.192-199], в якій автор також піднімає питання відносин між художньою літературою та історією ментальності та історією повсякденності. Окремі дослідження присвячені також образу Києва різних часів у художній літературі: Я. О. Поліщук «Імагологічний вимір Києва в художній літературі новітньої доби» [18], О. В. Грищенко «Архітектурна візія Києва в романі «Місто з химерами» О. Ільченка» [3], О. В. Красненко «Образ Києва у часопросторі прози П. Загребельного» [10].

Втім, використання художньої літератури як джерела дослідження музики у повсякденному житті киян ще не знайшло окремого висвітлення у науковій літературі. Окремого наукового дослідження присвяченого цій проблемі в історичній літературі немає.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо кілька прикладів української художньої літератури, де зустрічаються «музичні епізоди» повсякденного життя різних прошарків киян.

Досить помітне місце займає Київ у творчості І. Нечуя-Левицького. Його твори містять досить різноманітні епізоди, пов'язані з музикою в житті різних прошарків киян та гостей міста. Навіть водному з найвідоміших його творів, повісті «Кайдашева сім'я», є епізод, пов'язаний з Києвом, хоча постійне місце дії - Богуславщина. Так, описується паломницька подорож селян до Києва, під час якої прочани з села слухають лаврський церковний спів, який справив на них неабияке емоційне враження: «Серед церкви виходили ченці, ставали півкругом і співали страсні пісні. Палажка й Мелашка посвітили свої свічки й впали навколішки. Сорок душ ченців у чорних клобуках співали серед церкви такі жалібні пісні, неначе хотіли виплакати в піснях всевітнє горе. То був не жаль, не плач горя, а якийсь слізний крик, якесь море сліз, що зливалось тисячі літ, і злилось до купи, і полилось піснями з грудей.... Якась надзвичайна туга лилася слізьми з тих давніх лаврських пісень, складених сотні літ.... І Палажку, і Мелашку здавило за серце» [14, с.364]. Ще одним яскравим художнім

твором для дослідження історії повсякденного життя киян може бути відома п'єса Михайла Старицького «За двома зайцями», що була переробкою написаної ще 1875 р. комедії Івана Нечуя-Левицького «На Кожум'яках» [16]. В творі описується побут киянських міщан, а матеріал, який тут міститься, – це переважно спів у виконанні героїв твору або згадки про катеринщика [катеринщик, катеринка – мандрівний музикант, жебрак із катеринкою – О.М.].

«Секлита. Ну лихом об землю! Гуляймо цілу ніч!

Меронія. А мені на Печерськ!

Секлита. К бісу! Гуляймо, поки ноги держуть, а то й поснемо отут! Завтра неділя. Нікого не пуцу!

Чути оддалеку катеринку.

Голохвостий. От якраз до ладу: явилась на виручку! Треба тут їх так замакітрити, щоб на завтра й ноги одкидали! Закликати катеринщика це! (Вибігає)» [20, с.404].

В наступному епізоді, пов'язаному з катеринкою, є згадки також про найпоширеніші танці: «Катеринка входить.

Устя (сікаючись). То й ми всі такі? То й я така?!

Марта. То й ти така й твоя мати була така!

Устя (з кулаком). Яка ж була моя мати?

Секлита. Та годі вам!

Другі міщанки. Уже завелась!

Катеринка заграла польку, і всі зразу втихомирились» [20, с. 405].

Цікаві аспекти повсякденного життя Києва містить твір І. Нечуя-Левицького «Київські прохачі». Тут змальовуються історії життя кількох людей та причини, що примусили кожного з них «взяти торби», тобто піти жебракувати під київськими храмами. Хоча музика згадується в творі лише побіжно, кілька фрагментів все ж заслуговують на увагу. Одна з перших згадок про музику зустрічається в розповіді про перший день жебракування пані Галецької, капітанської вдови, яка прийшла в Київ у пошуках роботи. Галецьку місцеві жебраки (часто просто шарлатани, схильні до алкоголізму) вилаяли та прогнали з вигідних місць для жебракування. «Стану коло сліпця. Цей, може, не бачитиме мене, то й не чіплятиметься», - подумала Галецька. Але тільки що вона примостилась, сліпець почувив, що хтось став коло його, й одразу розплющив очі. Він був зовсім видючий і тільки удавав з себе сліпого. То був гулящий урядовець: він збирав тоді гроші на театр. Йому заманулось піти в оперу й послухати якогось приїжджого артиста» [15, с.391-392]. Якщо аналогічні випадки мали місце в київському повсякденні і такі «шанувальники прекрасного» були частими гостями оперного театру, можна зробити певні обережні висновки про контингент глядачів опери, відвідання якої перестало бути

привілеєм заможних верств та інтелігенції.

Один із епізодів, що дає уявлення про пісні, які могли лунати в середовищі місцевої «бідноти», відбувається, коли ще одна героїня твору, жebraчка Мокрієвська (панського походження), намагається зтягти Галецьку до шинка.

«Ходімо мерщій в той рай! Вдвох мені буде веселіше, ніж самій. Знаєте, як співають на селі:

Ой поїхав мій миленький та у поле – в степ,

А я свою куделицю об землю геп!

Лежить моя куделиця та й надулася,

А я пішла до корчми та й напилася.

Мокрієвська вхопила за руку Галецьку й силою поцуприкувала на сходи до шинку» [15, с. 398].

Але твір містить і певні дані, що описують музику в житті більш привілейованих прошарків. Наприклад, Літостанський, досить інтелігентний юнак з незакінченою гімназійною освітою (через нестачу коштів), який працює в канцелярії в губернському правлінні, розмірковуючи про те, як втекти з нудних гостей, мріє: «Побіжу просто звідсіля в Царський сад та хоч нагуляюсь, наслухаюсь музики, надивлюсь на гарненьких панночок» [15, с. 442]. Він же, вмовляючи ще одну героїню твору, Ульясу, прогулятися до Михайлівського собору, мотивує це так: «Та ходім-бо в Михайлівське! Там же служе Митрополит. Буде сила людей, ще й співатиме митрополичий хор» [15, с. 451]. Бачимо, що музика була звичною складовою повсякденного життя освічених киян.

Особливим є твір І. Нечуя-Левицького «Вечір на Владимирській горі», який описує враження автора від вечірньої прогулянки Володимирською гіркою та захоплення чарівними краєвидами вечірнього Києва. «...Але я бистро кидаю оком на супротивну терасу за Олександрівським спуском, де ніби на гальовині під високою горою Царського садка розкинувся садок Купецького клубу, де бувають гулянки. Через забудування Купецького клубу мені видно, як на долоні, усе жовтувате плато садка Купецького клубу» [15, с. 477]. І продовжує: «На платі вже скрізь вештаються люди, збираються вже на літній театр і на концерт в садку», «Запалало електричне світло в ліхтарях на високих стовпах, розкиданих скрізь по всьому платі. В кіоску для оркестру вмить разом засвітились вгорі ріжки, неначе чиясь рука кинула й почепила вгорі кіоска два разки з огняних намистин. Оркестр заграє щось схоже на марш, щось голосне, дрібне та веселе. Мені ясно й виразно чуть гарні веселі мелодії через яр спуску. Позад мене зашамотіли й зашаруділи люди. На сей високий угол закруту гори сунулись люди слухати музику. В натовпі я бачу навіть дівчат, що недавнечко поприходили на службу, і чую ще не попсовану чисту українську мову» [15, с. 478]. Отже, очочими

хоч здалека послухати музичні концерти були не тільки заможні освічені кияни, а й інші мешканці міста, зокрема, втягувалися в київське середовище і селяни, що прибули в місто на заробітки. «З ними стоять парубки, певно, залиціаники, в піджаках або в коротеньких жупанах, певно, челядники усяких майстрів та робітники фабрицькі. Вони усі по сільському звичаю лузають насіння, слухають музику і вряди-годи перекидаються словами сливе нишком» [15, с. 478-479]. «Оркестр грає п'єсу за п'єсою, і я бачу, як публіка сідає на довгих білих лавах перед кіоском проти оркестру, щоб слухати оркестр» [15, с. 479]. Далі автор знову згадує сільських дівчат та «челядників усяких майстрів та робітників фабрицьких» та їхні вечірні гуляння в центрі Києва. «Тутечки в темряві вже збиралася інша гулянка, збирались «хлопці й дівчата», неначе «на улицу» на селі...». «Тільки тут не було чуть грання й бренькання на балалайках, як на Бульварі», а найбільше поблизу од Бесарабки, де дівчата цілим рядом на лаві смерком стиха співають пісень, а хлопці скрізь по лавах грають на балалайках українські пісні до танців. Раз я бачив, що один з їх ходив навіть з гітарою в руках» [15, с. 481]. Якісно інші грані музичного повсякдення розкриваються у творі Лесі Українки «Голосні струни». Тут не просто показано місце музики в повсякденному житті інтелігентної молоді, а й зачіпається ставлення до музики, переживання, які вона передає. Твір містить згадки про музичне училище, де навчається Настя, головна героїня твору, назви популярних пісень та прізвища композиторів, а також опис аматорських концертів на вечорах. «Настав вечір, – Настя певне його не забуде ніколи, – при співанні «Ich grolle nicht» пригривала не Настя, а інша дівчина, Настя ж сиділа в найдальшому кутку хати, – так вона завжди сідала скрізь, де бувало велике зібрання. Дівчина, що сиділа при фортеп'яно, була молода, струнка, чорнява, з поважним, енергичним виразом на блідому обличчі; розумні іскристі карі очі немов освічували те обличчя; грала енергично, але не різко, білі, тонкі ручки легко і зграбно торкали клавіші; чорнява, смілива головка була похилена вперед. Богдан співав гарно. Він був зворушений, і те зворушення додавало ще більше виразу тому «Не жаль мені!». Настя дивилась на його обличчя, і спершу їй здалося, що вона ніколи ще не бачила його таким, але вона згадала раптом усі хвилини, коли вона його бачила, і щось тяжке налягло їй на душу. Спів скінчився. Молоде товариство надгородило співця плесканням; хтось мовив Богданові, коли він проходив: «Чудесно», але він, незагоджений, відмовив: «Ні, якось не вийшло...» І, стурбований, похмурий, ніби, сховався подаль в гурті. Пішли інші номери програми вечора, та Настя примушувала себе слухати їх. Коли настає перерив, – якось холодно, непривітно ста-

ло їй в ясній хаті серед гучного товариства; однак вона зоставалась там до кінця вечора. Вона мало пам'ятає, що там далі робилось: багато співали, потім чимало танцювали» [11].

Але в цьому творі уваги заслуговують не тільки факти повсякденного життя, а й ставлення до музики авторки, адже вона є яскравою представницею київської інтелігенції. На місце музики у житті та творчості Лесі Українки, до речі, неодноразово звертали увагу дослідники. І. Щукіна у статті «Світ музики Лесі Українки» стверджує, що «Душею генія Леся Українка відчувала магічний вплив музики. Музика ставала тим джерелом високої енергії, яке надавало їй слову особливої сили і відкривало канал для сприйняття невимовного. Лише один приклад. На початку 1897 року був написаний нарис «Голосні струни», який одержав першу і єдину в житті поетеси нагороду - золотий жетон Київського літературно-артистичного товариства, причому за умови, що конкурсні роботи підписувались девізами. В тексті твору авторка конкретно вказала на те джерело, що наповнює твір неповторною енергетикою і стає чи не найсуттєвішим засобом розкриття психології головної героїні, емоційною підтримкою драматичного розвитку сюжету. Це - романс Роберта Шумана на вірші Генріха Гейне «Ich grolle nicht» («Я не гніваюсь»), що буквально наповнює звучанням написані слова. Прочитайте цей невеликий прозовий твір, не випадково визначений Іваном Денисюком як музична новела: в історії нерозділеного кохання вгадується автобіографічність, і головна героїня грає сповнену відчаю імпровізацію на фортепіано, коли будь-яка розрада стає марною» [22, с. 8].

Ми розглянули лише окремі фрагменти творів, але варто зазначити, що потенціал української художньої літератури другої по-

ловини XIX – початку XX ст. для вивчення аспектів музичного повсякдення киян та місця музики у повсякденному житті різних прошарків мешканців Києва ще потребує окремого дослідження.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що художня література як специфічний вид історичних джерел, особливості використання як історичного джерела давно привернули увагу вчених: істориків і філологів, а викладачі історії звертають увагу на позитивний досвід використання художньої літератури на уроках. Розглянуті приклади з творів І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, Лесі Українки підтверджують важливу роль української художньої літератури як джерела дослідження місця музики у повсякденному житті різних прошарків киян та гостей міста. У статті ми навели приклади місця музики: - в житті інтелігенції (високий рівень музичної освіти, гра на музичних інструментах, співи, пісенний репертуар, ставлення до музики, музичні смаки, музичні вечори, мода на концерти у саду Купецького зібрання); - в житті київських робітників та колишніх селян, які приїхали на заробітки до Києва (вечірні гуляння в центрі та співи, прагнення долучитися до розваг, властивих київському середовищу, послухати здалека концерти в саду Купецького зібрання); - у сприйнятті гостей столиці (який вплив справляв на приїшлих прочан лаврський церковний спів); - у житті київської бідноти.

Українська художня література є досить перспективним джерелом дослідження повсякденного життя киян та місця музики у ньому зокрема. Одночасно з цим, подальшого вивчення вимагає місце музики у житті окремих національних меншин Києва (наприклад, висвітлення місця музики в повсякденному житті київських євреїв у художній літературі).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусин Б. І., Борисенко В. Й. Історія України в художньо-літературних образах [Текст]: Посіб. для 7-8 кл. серед. шк. / упоряд. Б. І. Андрусин, В. Й. Борисенко. – К.: Генеза, 2000. – 222 с.
2. Булат Т., Філенко Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX століття. [Текст] / Т. Булат, Т. Філенко / . – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук у США; - Київ: Майстерня книги, 2009. – 408 с.
3. Грищенко О. В. Архітектурна візія Києва в романі «Місто з химерами» О. Ільченка / О. В. Грищенко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Філологічні науки. - 2014. - Вип. 4.13. - С. 55–61
4. Дорогих Л. В. Аматорське мистецтво як історико-культурне явище (на матеріалах України др.пол. XIX ст.). [Текст] / Л. В. Дорогих. Автореф. дис. канд. істор. наук. – К., 1998. – 21 с.
5. Історія української музики в 6 томах [Текст] / Азарова А. І., Булат Т. П., Гордійчук М. М. і ін. – Том 2: XIX ст. – К., 2009. – 800 с.
6. Калакура Я. С., Войцехівська І. Н., Павленко С. Ф. та ін. Історичне джерелознавство [Текст]. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.
7. Калакура Я. С. Історичне джерелознавство. [Текст] / Я. С. Калакура. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/28259-59-djerela-osobovogo-pohodjennya-.html>
8. Карпенко Г. І. Українська реалістична проза другої половини XIX ст. як історичне джерело [Текст] : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Карпенко Галина Іванівна. Дніпропетровський національний ун-т. – Дніпропетровськ, 2005. – 16 с.
9. Коляда І. А., Милько В. І., Мизикевич С. Нова історія в художньо-літературних образах (кінець XVIII –

- XIX ст.): книга для читання. [Текст] / І. А. Коляда, В. І. Милько, С. Мизикевич. – Кам'янець-Подільський, 2014. – 152 с.
10. Красненко О. В. Образ Києва у часопросторі прози П. Загребельного / О. В. Красненко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. - 2013. - № 2(2). - С. 43-49. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2(2)_10)
11. Леся Українка. Голосні струни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Prose/GolosniStruny.html>
12. Малієнко Ю. «Вчитатися» в минуле (Художня література на уроках історії середніх віків) [Текст] / Ю. Малієнко // Історія в школах України : Науково-методичний журнал. – 2005. – № 2. – С. 35-38.
13. Набитович І. Історична проза як предтеча проекту «історії повсякденності» та «історії ментальностей»: література та історія у пошуках цивілізаційних елементів буття [Текст] / І. Набитович // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2014. – Вип. 60 (1). – С. 192-199.
14. Нечуй-Левицький І. Микола Джеря; Бурлачка; Кайдашева сім'я: Повісті. [Текст] / І. Нечуй-Левицький. – К.: Дніпро, 2001. – 428 с.
15. Нечуй-Левицький І. Твори у двох томах. Том 2. К., 1977. – 501 с.
16. Панченко В. Комедія Михайла Старицького «За двома зайцями» як національний хіт. [Текст] / В. Панченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayina-incognita/golohvostiuy-ide>
17. Погорелов О. Художня література як історичне джерело для вивчення деяких аспектів історії Першої Світової війни [Текст] / О. Погорелов // Проблеми історії України XIX - початку XX ст. – 2005. – Вип. 9. – С. 131-135.
18. Поліщук Я. О. Імагологічний вимір Києва в художній літературі новітньої доби / Я. О. Поліщук // Київ і кияни у соціокультурному просторі XIX-XXI століть: національний та європейський контекст: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 12 квітня 2012 р. – С. 27-33.
19. Рейко М. Російська художня література XIX ст. як джерело з історії Кавказької війни [Текст] / М. Рейко // Сіверянський літопис. – 2009. – № 4. – С. 114-118.
20. Старицький М. Твори в шести томах. Т. 2. Драматичні твори. – К.: Дніпро, 1989. – 575 с.
21. Цвікальська Г. О. Використання художньої літератури на уроках історії СРСР в 8-9 класах. Методичний посібник. Київ, 1958. – 216 с.
22. Щукіна І. Світ музики Лесі Українки [Текст] / І. Щукіна // Музика. – 2013. – №4. – С. 4-9.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2016

REFERENCES:

1. Andrusyshyn, B. I., Borysenko, V. Y., 2000. Istoriia Ukrainy v khudozhno-literaturnykh obrazakh [History of Ukraine in the artistic and literary images. Manual for 7-8 classes of high school]. Kyiv (in Ukrainian).
2. Bulat, T., Filenko, T., 2009. Svit Mykoly Lysenka. Natsionalna identychnist, muzyka i polityka Ukrainy XIX – pochatku XX st. [World of Mykola Lysenko. National identity, music and policy of Ukraine on the XIX – at the beginning of the XX centuries]. New-York-Kyiv (in Ukrainian).
3. Hryshchenko, O. V., 2014. Arkhitekturna viziia Kyieva v romani «Misto z hymeramy» O. Pchenka. [Kyiv architectural vision in the novel «City with chimeras» by O. Pchenko]. Naukoni visnyk Mykolaiivskoho derzhavnogo universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ser.: Filolohichni nauky 4.13, 55-61 (in Ukrainian).
4. Dorohykh, L. V., 1998. Amatorske mystetstvo yak istoryko-kulturne yavyshe [na materialakh Ukrainy dr. pol. XIX st.]. [Amateur art as a historical and cultural phenomenon [based on materials of Ukraine of the second half of the XIX century]. Kyiv (in Ukrainian).
5. Istoriia ukrainiskoi muzyky v 6 tomakh / Azarova A. I., Bulat T. P., Hordiichuk M. M. [History of the Ukrainian music in 6 volumes]. 2009. XIX century, Vol 2. Kyiv (in Ukrainian).
6. Kalakura, Ya. S., Voitsekhivska, I. N., Pavlenko, S. F. ta in., 2002. Istorychne dzhereloznavstvo [The Historical Source of Studies]. Kyiv (in Ukrainian).
7. Kalakura, Ya. S. Istorychne dzhereloznavstvo. [The Historical Source of Studies]. Regime to access: <http://westudents.com.ua/glavu/28259-59-djerela-osobovogo-pohodjennya-.html> (in Ukrainian).
8. Karpenko, H. I., 2005. Ukrainska realistychna proza druhoi polovyny XIX st. yak istorychne dzherelo: Avtoref. dys. kand. ist. nauk: 07.00.06. [Ukrainian realistic prose of the second half of the XIX century. as a historical source]. Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
9. Koliada, I. A., Mylko, V. I., Myzykevych, S., 2014. Nova istoriia v khudozhno-literaturnykh obrazakh [kinets XVIII – XIX st.]: knyha dlia chytannia. [New history in artistic and literary images [the end of XVIII - XIX centuries]: A book to read]. Kamianets-Podilskyi (in Ukrainian).
10. Krasnenko, O. V., 2013. Obraz Kyieva u chasoprostori prozy P. Zahrebelnoho. [The image of Kyiv in timespace prose by P. Zagrebelnyi]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Filolohichni nauky 2(2), 43-49. Regime to access: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vluf_2013_2(2)_10) (in Ukrainian).
11. Lesya Ukrainka. Holosni struny [Loud strings]. Regime to access: <http://www.l-ukrainka.name/uk/Prose/GolosniStruny.html> (in Ukrainian).
12. Malienko, Yu., 2005. «Vchytatysia» v mynule [Khudozhnia literatura na urokakh istorii serednikh vikiv]. [«To get a grasp» in the past [Literature on the Middle Ages History lessons]. Istoriia v shkolakh Ukrainy: Naukovo-metodychnyi zhurnal 2, 35-38 (in Ukrainian).
13. Nabytovych, I., 2014. Istorychna proza yak predtecha proektu «istorii povsiakdennosti» ta «istorii mental-

- nostei»: literatura ta istoriia u poshukakh tsyvilizatsiinykh elementiv buttia. [The historical prose as a forerunner of «everyday history» and «history of mentalities»: History and Literature in search of civilization elements of life]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna 60 [1], 192-199 (in Ukrainian).
14. Nechui-Levytskyi, I., 2001. Mykola Dzheria; Burlachka; Kaidasheva simia: Povisti. [Mykola Dzheria; Burlachka; Kaydasheva family: Stories]. Kyiv (in Ukrainian).
15. Nechui-Levytskyi, I., 1977. Tvory u dvoh tomah. [The works in two volumes]. Vol.2. Kyiv (in Ukrainian).
16. Panchenko, V. Komediia Mykhaila Starytskoho «Za dvoma zaitsiamy» yak natsionalnyi khit [Mykhailo Starytskyi comedy «Chasing Two Hares» as a national hit]. Regime to access: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayina-incognita/golohvostiy-ide> (in Ukrainian).
17. Pohorielov, O., 2005. Khudozhnia literatura yak istorychne dzherelo dlia vyvchennia deiakykh aspektiv istorii Pershoi Svitovoi viiny. [Literature as a historical source for the study of some aspects of the history of the First World War]. Problemy istorii Ukrainy XIX - pochatku XX st. 9, 131-135 (in Ukrainian).
18. Polishchuk, Ya. O., 2012. Imagologichnii vymir Kyieva v hudozhnii literaturi novitnoi doby [Imagological dimension of Kyiv in the literature Contemporary era]. Kyiv I kyiany u sotsiokulturnomu prostori XIX-XXI stolit: natsionalnyi ta yevropeiskii kontekst: materialy vseukrainskoi konferentsii, 27-33. Kyiv (in Ukrainian).
19. Reiko, M., 2009. Rosiiska khudozhnia literatura XIX st. yak dzherelo z istorii Kavkazkoi viiny. [Russian literature of the XIX century. as a source on the history of the Caucasian War]. Siverianskyi litopys 4, 114-118. (in Ukrainian).
20. Starytskyi, M., 1989. Tvory v shesty tomakh.: Dramatychni tvory. [The works in six volumes. Dramatic works]. Vol. 2. Kyiv (in Ukrainian).
21. Tsvikalska, H. O., 1958. Vykorystannia hudozhnoi literatury na urokah istorii SRSR v 8-9 klasah. Metod-ychnii posibnyk [Using literature on history lessons of the USSR in 8-9 classes. Methodical manual]. Kyiv (in Ukrainian).
22. Shchukina, I., 2013. Svit muzyky Lesi Ukrainky. [World of music of Lesya Ulrainka]. Muzyka 4, 4-9. (in Ukrainian).

Мусяченко Ольга Сергіївна – аспірант
Київський університет ім. Б.Грінченка
Адреса: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
E-mail: musolia@ukr.net

Musiachenko Ol'ha Serhiyivna – postgraduate
Borys Grinchenko Kyiv university
Address: 18/2, Bul'varno-Kudryavs'ka Str, Kyiv, 04053, Ukraine
E-mail: musolia@ukr.net